

50. lat Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. doktora Janusza Petera

*Referat autorstwa Wojciecha Dziedzica
sekretarza Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego
im. doktora Janusza Petera
wygłoszony 26 listopada 2013 roku
na uroczystościach z okazji jubileuszu
50-lecia działalności Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego*

Jubileusz 50-lecia Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego stanowi nie tylko dobrą okazję do pogłębionej refleksji, zarysowania i podsumowania półwiecza jego działalności oraz osiągnięć, ukazania postaci zasłużonych działaczy, ale jest także odpowiednim momentem, by przypomnieć i przedstawić początki zorganizowanego ruchu regionalnego w Tomaszowie, którego korzenie tkwią jeszcze w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wówczas to dyrektor miejscowego gimnazjum, Ludwik Kobierzycki, wyartykułował inicjatywę uczczenia rocznicy nadania prawa magdeburskiego dla Tomaszowa, przypadającej według ówczesnego stanu wiedzy w 1921 r. Wniosek ten zaakceptowała ówczesna Rada Miejska przyznając na ten cel odpowiednie subsydium w wysokości 30 tysięcy marek polskich, przeznaczonych na opracowanie i wydanie monografii miasta. W tej formie rajcy miejscy oraz miejscowi regionaliści zamierzali upamiętnić rocznicę nadania miastu praw miejskich i upowszechnić wśród społeczeństwa wiedzę historyczną o ważnym dla lokalnego środowiska wydarzeniu. Zadanie przygotowania oraz wydania publikacji zostało powierzone doktorowi Kazimierzowi Sochaniewiczowi, znanemu w środowisku zamojskim historykowi, regionaliście oraz działaczowi kulturalnemu, m.in. z racji podzielanych zainteresowań i utrzymywania ścisłych kontaktów z dyrektorem L. Kobierzyckim, jego przekonania co do wiedzy, umiejętności naukowych zapewniających odpowiedni poziom naukowy pracy.¹ Doktor K. Sochaniewicz ku ogólnemu zadowoleniu wywiązał się z podjętego zadania opracowując i wydając na łamach 5 i 6 numeru "Teki Zamojskiej" z 1921r. braci Pomarańskich publikację zatytułowaną *Rys dziejów Tomaszowa Ordynackiego do schyłku XVIII wieku*. Następnie zaś, jeszcze w tym samym roku, także w "Tece Zamojskiej", zamieścił przywileje miasta Tomaszowa.² Publikacje te stanowiły pierwszą i udaną jak na owe czasy próbę monografii Tomaszowa, tym cenniejszą, że część z zamieszczonych w niej dokumentów uległa zniszczeniu w okresie zawieruchy wojennej. Niezależnie od wydania pracy ujmującej dzieje grodu nad Sołokiją, także z inspiracji L. Kobierzyckiego, w 1920 roku, zostało powołane stowarzyszenie kulturalne pod nazwą Związek Tomaszowian, skupiający obok grupy miejscowej

¹ Z. Spaczyński, *Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne /1920-1980/*, „Rocznik Tomaszowski”, 1983, nr 1, s.71-72.

² K. Sochaniewicz, *Tomaszów Ordynacki do schyłku XVII wieku*. „Teki Zamojskie”, R 4, 1921, nr 5-6.

inteligencji także liczną gromadę uczniów starszych klas gimnazjum. Wśród dorosłych w szeregach Związku Tomaszowian znaleźli się m.in.: Benedykt Zwierzchowski, Kazimierz Ligowski, Wincenty Kosztowski, ks. Feliks Frank, Ignacy Oktaba, Jan Motak, Hanna Boska, Teodor Kulczyński oraz dr Feliks Zawadzki. Po upływie kilku lat działalności i okrzepnięciu organizacyjnym, stowarzyszenie przybrało nazwę Związek Tomaszowian Ziemi Lubelskiej a podczas Walnego Zgromadzenia w dniu 25 sierpnia 1927r. uczestniczyło w nim 25 osób a wśród nich: Jan Bronikowski, Gracjan Budzanowski, Jan Cieślak, Antonina Gielecka, Stanisława Gielecka, Janina Gniot, Stanisław Hordyj, Waclaw Jaczyński, Alfred Klimkiewicz, Janina Kobylańska, Janina Krawczyńska, Wanda Lisowska, Kazimiera Łoza, Feliks Mazurkiewicz, Maria Mirowska, Stanisław Paszkiewicz, Jadwiga Szymańska, Bolesław Szymański, Tadeusz Witkowski.³ W kolejnych latach za sprawą Marii Kobierzyckiej, podówczas studentki Państwowego Kursu Nauczycielskiego w Warszawie, oraz Waclawa Jaczyńskiego wiceprezesa stowarzyszenia, został powołany oddział zamiejscowy Związku Tomaszowian Ziemi Lubelskiej w stolicy.

Z form i kierunków działalności podejmowanych przez Związek Tomaszowian Ziemi Lubelskiej, należy wymienić zorganizowanie i systematyczną edycję dwutygodnika "Nasza Praca" wychodzącego w latach 1921-1925, szereg artykułów autorstwa członków stowarzyszenia publikowanych na łamach wydawanego w latach 1922-1927 dwutygodnika "Ziemia Tomaszowska" i organizacja obchodów poświęconych postaci Tadeusza Kościuszki przeprowadzonych w dniu 30 października 1921 r., jubileuszowa uroczystość z okazji trzechsetnej rocznicy nadania przez króla Zygmunta III Wazę przywilejów dla Tomaszowa. Ponadto w latach 1930- 1933 wychodził w Tomaszowie dwutygodnik "Promień" a w 1928r. miejscowy Sejmik Powiatowy i Komitet Obchodu Dziesięciolecia Państwowego Gimnazjum w Tomaszowie Lubelskim wydał z tej okazji okolicznościową publikację. Na uwagę zasługują także indywidualne wydawnictwa nauczycieli tegoż gimnazjum, którzy w latach 1921-1925 zamieszczali swe prace w sprawozdaniach szkolnych. Z kolei dr Janusz Peter, dyrektor miejscowego szpitala, w okresie dwudziestolecia międzywojennego wydał w sumie własnym sumptem 19 prac, w treści których obok tematyki medycznej znalazły się również opracowania o charakterze historycznym. Ważnym elementem przedwojennego okresu działalności edytorskiej Związku Tomaszowian Ziemi Lubelskiej były publikacje Kazimierza Ligowskiego, znanego społecznika, ziemianina, właściciela majątku w Korhyniach i burmistrza Tomaszowa od 1927 do 1931r., który na tym stanowisku zdziałał wiele dobrego dla rozwoju miasta. Jego publikacja pt. *„Parę uwag o sztucznie powaśnionych dwu warstwach społecznych na wsi w Polsce”/1925r/*, stanowi bardzo interesujący dokument oraz próbę wyrażenia osobistego poglądu z pozycji

³ B. Cisło, *Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne*, „Tomaszowska Teka Regionalna”, Tomaszów Lubelski 1997, s. 8.

przedstawiciela tomaszowskiego ziemiaństwa na całokształt stosunków panujących na wsi w okresie poprzedzającym drugą wojnę światową.

W sumie na przestrzeni dwudziestolecia międzywojennego na terenie Tomaszowa zaznaczyła się godna podziwu aktywność publicystyczna i edytorska wśród regionalistów, dzięki czemu ukazało się siedem wydawnictw ciągłych i co najmniej kilkanaście zwartych. Nie można przy tym pominąć faktu, że na kilka lat przed wybuchem wojny bardzo prężnie i efektywnie działało w Tomaszowie Towarzystwo Upiększania Miasta, któremu przewodniczył lekarz Stefan Cybulski, zaś nadzwyczaj żywy udział w życiu kulturalnym miasta brało miejscowe Koło Miłośników Sceny funkcjonujące pod opieką i kierownictwem Emila Franke.

Godzi się także odnotować szeroki i aktywny udział młodzieży gimnazjalnej pod kierownictwem nauczycieli w działalności regionalnej i kulturalnej, która nie ograniczała się tylko do terenu miasta. Warto przy tym dodać, że w dwudziestoleciu międzywojennym do regionalizmu przywiązywały ogromne znaczenie władze wojewódzkie, o czym świadczy pismo okólne wojewody lubelskiego A. Remiszewskiego adresowane do samorządów powiatowych i miejskich podkreślające zadania administracji w tej mierze i obligujące do gromadzenia materiałów archiwalnych oraz utrwalania wiedzy z odległej i współczesnej rzeczywistości. Wojewoda ponadto zalecał samorządom nawiązanie współpracy z regionalistami i mobilizował do działań zmierzających do opracowania monografii.⁴ Czas okupacji niemieckiej i pierwsze lata po jej zakończeniu nie sprzyjały prowadzeniu działalności regionalnej i kulturalnej, choć i w tym okresie występowały inicjatywy w postaci np. tajnego nauczania, czy wydawania publikacji w oddziałach partyzanckich. Reaktywowanie ruchu regionalnego przerwanego przez wojnę miało miejsce dopiero w dniu 9 czerwca 1962r., kiedy to zebrała się licząca 20 osób grupa inicjatywna złożona z tomaszowskich intelektualistów na czele z drem Januszem Peterem, prawnikiem Antonim Zwolakiem i mgr. inż. Stanisławem Gromkiem, postanawiając wznowić ruch regionalny w Tomaszowie. Reaktywowane wówczas Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne zostało zarejestrowane 13 września 1962r., posiadając opracowany i uchwalony statut oraz ramy organizacyjne jak i wybrany zarząd, którego pierwszym prezesem został, dr J. Peter. Ponadto w skład zarządu weszli: Waldemar Wojciech Bednarski, Jerzy Czechoński, Stanisław Gromek, Henryk Jabłoński, Jan Organista i Juliusz Otrocki. Po niespodziewanej śmierci dra Janusza Petera w 1963 r. pracami tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego kierował Antoni Zwolak / do 1966r/, zaś kolejnymi przewodniczącymi zarządu TTR byli: Edward Szczerba, Jan Hałasa, Zdzisław Spaczyński, Andrzej Homziak, Izydor Wiśniewski a od marca 2012 r.- Janusz Brodowski.

⁴ *Ibidem*, s. 9.

Od czasu powojennego reaktywowania działalności TTR prowadzone formy i kierunki pracy ulegały znaczącym zmianom i modyfikacjom w zależności od panujących warunków, sytuacji jak i społecznego zapotrzebowania. Między innymi przez długi okres lat 1970-1985 nadzwyczaj efektywnie układała się współpraca między macierzystym TTR i władzami miasta Tomaszowa a warszawskim kołem TTR, zaś motorami tego współdziałania był prof. dr hab. Mikołaj Latuch i działacz społeczno-gospodarczy miasta i powiatu prezes Henryk Płoński. Zasadniczym i bardzo owocnym celem tej współpracy było podtrzymywanie ścisłych związków z naszymi ziomkami w stolicy dla torowania szlaków i podejmowania starań o udzielenie konkretnego wsparcia na szczeblu centralnym dla rozwiązywania trudnych problemów gospodarczych i infrastrukturalnych miasta. Podjętą wówczas cenną inicjatywą przez zarząd TTR a kontynuowaną z bardzo dobrymi wynikami w następnych latach i kadencjach było wdrożenie do realizacji działalności edytorskiej ukierunkowanej na publikację tzw. "małych form wydawniczych" Zawierały one zazwyczaj komplementarne ujęcie określonego tematu, wydarzenia czy też okresu historycznego, przy czym TTR przyjmowało na siebie całokształt obowiązków wydawcy. Obok niewielkich objętościowo edycji należy tu wymienić reprint „Szkiców z przeszłości kresowego miasteczka” dra Janusza Petera, kolejnej próby monografii miasta pełniącej tę rolę do 2011r. jak i opracowanie tegoż autora „Tomaszowskie za okupacji” nagrodzonego w 1992r. nagrodą „Polityki”.⁵ Należy tu podkreślić rolę obecnego prezesa TTR Janusza Brodowskiego w edycji tej książki, który jej maszynopis odnalazł w trakcie kwerendy źródeł w zbiorach Głównej Biblioteki Lekarskiej. Wspomnieć też trzeba, że przez okres dwu lat 1986-1988 ukazywała się jednodniówka wydawana przez Komitet Organizacyjny Dni Tomaszowa, wychodząca pod tytułem nawiązującym do okresu przedwojennego - Ziemia Tomaszowska. Gazetę sygnowało TTR a edycji tej przyświecało hasło: Tomaszów - moje miasto, mój dom. W latach 1994-1998 tytuł ten ukazywał się w miarę regularnie jako tygodnik a następnie dwutygodnik - cały czas pod egidą TTR, zaś w następnych latach pismo przejął redaktor naczelny. Skutkowało to przerwą w wydawaniu gazety w 1996r., ponownym wznowieniem a następnie zniknięciem edycji z rynku i utratą tego tytułu dla TTR. Ważnym wydarzeniem w kontynuowaniu działalności regionalnej tak dla TTR jak dla miasta - były sesje historyczne w latach 1981, 1986, 1991, jak i w latach następnych - 2004-2007, odbywające się w kolejne rocznice nadania prawa magdeburskiego dla Tomaszowa. Brali w nich udział przedstawiciele władz, radni, zaproszeni goście a dla upamiętnienia zostały wybite okolicznościowe medale, przygotowano dyplomy, zaś 5 listopada 1996r. z inicjatywy władz miasta na sali teatralnej TDK odbyła się sesja naukowa poświęcona rocznicy, połączona z

⁵ *Ibidem*, s. 9.

wyłoszeniem 7 referatów autorstwa pracowników naukowych UMCS jak i członków TTR.⁶ Należy tu nadmienić, że historia i działalność TTR stała się tematem pracy magisterskiej i licencjackiej. Wyrażna aktywizacja działalności TTR zarysowała się po 8 marca 1997 roku, kiedy to w wyniku Walnego Zebrania został powołany nowy zarząd Towarzystwa na czele z Izydorem Wiśniewskim.⁷ W dwu następnych kadencjach doszło do nadzwyczaj bogatej aktywności edytorskiej, dzięki której licząc od roku 1980 do 2012 przy wsparciu Towarzystwa lub jego roli jako wydawcy ukazało się 36 pozycji książkowych, w znakomitej większości autorstwa członków TTR. Absolutnym fenomenem twórczym okazał się p. Bolesław Cisło autor 19 pozycji regionalnych. Szczegółowy wykaz autorów i ich dzieł ilustruje okolicznościowa karta wydana z okazji 50-lecia TTR. Należy wziąć pod uwagę fakt, że okres ten sprzyjał edycji licznych wydawnictw o charakterze regionalnym, które ukazały się poza TTR jak pozycje Tadeusza Wolczyka, Grzegorza Kubali, Mariana Kulika, Szczepana Matei, Bronisława Mielniczka, Piotra Jurgielewicz, Alicji Misiury, W.W. Bednarskiego, Janusza Frykowskiego, Wojciecha Dziedzica. Ponadto wiele materiałów regionalnych zostało zawartych w folderach wydawanych corocznie w UM i Starostwie jak album o Tomaszowie a także w wydaniach okolicznościowych edytowanych przez tomaszowskie szkoły, w tym z okazji zjazdów absolwentów ZS nr 1, nr 4, nr 2, PSM, tomaszowskiej Straży Pożarnej, TDK itp. Niezależnie od owocnej działalności edytorskiej, w trakcie kadencji zarządu TTR od roku 1997 do 20 marca 2012 r. został w tym okresie zweryfikowany statut Towarzystwa oraz podejmowano m.in. następujące inicjatywy jak: gromadzenie materiałów do publikacji i opracowań autorstwa członków TTR i osób z zewnątrz, kontynuowano i rozwijano współpracę z organizacjami, instytucjami i stowarzyszeniami kulturalnymi, UM i Starostwem, organizowano imprezy kulturalne we współpracy z TDK i Muzeum Regionalnym, zajmowano się dystrybucją posiadanych wydawnictw, pozyskiwaniem sponsorów celem realizacji edycji, podejmowano uwieńczone sukcesem starania o lokal magazynowy dla TTR, opiniowano nazewnictwo ulic w mieście jak i herb Tomaszowa, wysuwano inicjatywę uhonorowania zasłużonych dla miasta postaci. Ponadto TTR czynnie uczestniczyło w organizacji turniejów wiedzy o mieście i regionie.⁸ W latach 2004-2007, dzięki osobistemu zaangażowaniu wiceprezesa TTR Janusza Brodowskiego wówczas dyr. TDK, zostały zorganizowane 4 cykle Regionalnych Sesji Historycznych. Objęły one w sumie 24 referaty z udziałem regionalistów TTR a ponadto gości z UMCS, IPN, Cieszanowa i Lubaczowa, zaś wachlarz tematów odnoszący się do

⁶ W. Dziedzic, *Regionalna Sesja Historyczna*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 11, 9 VI 2006, s. 7.

⁷ Protokół Walnego Zgromadzenia Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego z dnia 8 III 1997, s. 3.

⁸ *Jubileuszowy Turniej Wiedzy Historycznej* w: „ReWizje Tomaszowskie”, nr 12, 17 VI 2005, s. 7.

dziejów Ziemi Tomaszowskiej sięgał od neolitu poprzez wiek XVII i okres powstań narodowych po dzieje najnowsze. Należy żałować, że referaty te nie ukazały się drukiem.⁹ W szerokim rozmiarze prowadzono doradztwo dla autorów opracowań jak i pozyskiwanie dla nich sponsorów. Organizowane były wystawy malarskie, filatelistyczne i fotograficzne /Kubiszyn, Sidor, Raczkiewicz, Wiśniewski/. Miały miejsce spotkania z ciekawymi ludźmi a członkowie TTR odbywali spotkania z uczniami tomaszowskich szkół, czytelnikami bibliotek i członkami Dyskusyjnego Klubu Książki.¹⁰ Ponadto TTR fundowało nagrody dla laureatów konkursów regionalnych i uczestniczyło w składzie jury. Wymiernymi efektami tej współpracy była nie tylko realizacja ścieżki regionalnej i edukacyjnego projektu pt. „Katalog zabytków”, ale także gromadzenie cennych, bogato ilustrowanych materiałów dokumentacyjnych, w tym bardzo wartościowych materiałów multimedialnych, które wzbogaciły zbiory biblioteki i udostępniane są czytelnikom poprzez internet.¹¹

Przedstawiony obraz tomaszowskiego regionalizmu byłby daleko niepełny, gdyby ograniczyć się jedynie do działalności stricte samego Towarzystwa a pominąć kierunki i efekty współpracujących z nim w tej mierze organizacji i instytucji realizujących w toku swego funkcjonowania tematykę regionalną. Jest to tym bardziej uzasadnione, że w końcowym okresie kadencji TTR 2003-2012 punkt ciężkości działalności regionalnej przesunął się właśnie na te jednostki, co było między innymi spowodowane narastającym zniechęceniem i rozczarowaniem wobec bezowocnych a wciąż podejmowanych starań o wydanie monografii miasta.

Godne wówczas podkreślenia i uwagi były inicjatywy podjęte przez władze miasta ukierunkowane na szerokie upowszechnienie wiedzy społeczeństwa o bitwach Września 1939r. stoczonych pod Tomaszowem. Inicjatywy te przybrały postać corocznie organizowanych rekonstrukcji, wystaw tematycznych, spektakli teatralnych ze scenariuszem parahistorycznym, całego wachlarza uroczystości rocznicowych, konferencji naukowych współorganizowanych z WZNPiE KUL owocujących edycją wygłoszonych referatów, rozwinięciem programu obchodów o nowe elementy jak Narodowy Dzień Żołnierzy Wyklętych, utworzenie Izby Pamięci Terroru Komunistycznego, organizowaniem Przeglądów Pieśni Patriotycznej i Legionowej, wprowadzeniem do kalendarza imprez corocznych obchodów nadania praw magdeburskich miastu i nadania mu nazwy.¹²

⁹ Kalendarium Sesji Historycznych w: Sprawozdania z działalności Tomaszowskiego Domu Kultury w latach 2004-2007.

¹⁰ W. Dziedzic, *Dni Tomaszowa w MBP*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 11, 9 VI 2006, s. 6.

¹¹ Informacja dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tomaszowie Mieczysławy Rudnickiej z dnia 12 X 2012, ponadto zbiory prac pokonkursowych w archiwum MBP.

¹² A . Struzik, *Kto na zawsze tam został*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 21, 15 IX 2012, s. 14.

Najnowszą tego typu inicjatywą jest wdrażany projekt organizacji obchodów rocznicowych powstań narodowych, rozszerzenie kwesty na odbudowę pomników a ponadto władze samorządowe miasta wzorem lat ubiegłych obok własnych wydawnictw wspierają finansowo indywidualne inicjatywy wydawnicze regionalistów. Krokiem milowym w działalności regionalnej było sfinalizowanie w 2011 r. monografii miasta, co należy zawdzięczać konsekwencji i zdeterminowaniu powołanego w tym celu a wspieranego przez burmistrza miasta zespołu redakcyjnego w składzie: Janusz Brodowski, Eugeniusz Hanejko, Ryszard Szczygieł, Izydor Wiśniewski /przewodniczący/ i Tomasz Zieliński. Stało się to znaczącym wydarzeniem w życiu miasta, odbiło się szerokim echem wśród społeczności interesującej się jego dziejami a dodatkowo spotęgowane zostało faktem czytania non-stop treści tego oczekiwanego od ponad 30 lat opracowania. Nie od rzeczy będzie tu przypomnienie autorów monografii: Jana Buraczyńskiego, Andrzeja Urbańskiego, Ryszarda Szczygła, Eugeniusza Hanejko, Krystyny Wróbel-Lipowej, Stanisława Wiśniewskiego, Marka Mądzika, ks. Zygmunta Jagiełło, Leszka Piątkowskiego, Bolesława Fusa, Edwarda Olszewskiego, Bogdana Szyszki oraz autorów rozdziału XI-kalendarium Janusza Brodowskiego, Janusza Frykowskiego i Tomasza Zielińskiego.¹³

Obok samorządu miasta także tomaszowskie Starostwo włączało się do działalności regionalnej poprzez finansowe wspieranie wydawnictw o charakterze regionalnym, własne edycje i wydawane foldery, kalendarze, mapy, albumy, współorganizację sesji naukowo-historycznych, upowszechnianie wiedzy o walorach kulturalnych i turystycznych regionu i fundowanie nagród laureatom.

Szeroko pojęty regionalizm jest od lat ważnym elementem tomaszowskiej MBP im. Tomasza Zamoyskiego. Znajduje to swój wyraz w systematycznie prowadzonej tu edukacji regionalnej czytelników, szczególnie najmłodszych. MBP obejmując swym działaniem zarówno teren miasta jak i powiatu, promuje nie tylko twórczość ludową ale i twórczość literacką autorów pochodzących z naszego terenu.

Co roku cyklicznie organizowane są tu konkursy wiedzy regionalnej prowadzone we współpracy z bibliotekami gminnymi, gromadzone są przy tym najlepsze prace laureatów - opisowe, plastyczne i multimedialne, tworzy się ciągle poszerzaną bazę wiedzy o regionie dostępną w internecie. Ponadto MBP organizuje różnorodne wystawy, spotkania z regionalistami, propaguje piękno i walory regionu, promuje lokalne wydawnictwa przez wydzielenie ich w odrębną całość ze zbiorów, tworzenie teczek tematycznych, gromadzenie prac licencjackich, magisterskich i multimedialnych, których tematyka dotyczy miasta i powiatu.¹⁴

¹³ Tomaszów Lubelski, *Monografia Miasta, Lublin - Tomaszów Lubelski 2011* pod redakcją Ryszarda Szczygła, Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne 2011.

¹⁴ Informacja Mirosławy Mosór - instruktora Miejskiej Biblioteki Publicznej

Liczącymi się osiągnięciami w zakresie działalności regionalnej może pochwalić się mimo krótkiego kilkuletniego stażu Dyskusyjny Klub Książki działający przy Miejskiej Bibliotece Publicznej. W programie Klubu obok spotkań poświęconych omawianiu najnowszych pozycji wydawniczych wyjątkowo wiele miejsca poświęca się poznawaniu lokalnych tradycji i zwyczajów regionalnych. Ponadto członkowie Klubu bardzo często biorą udział w spotkaniach z regionalistami a co najmniej kilka razy w roku uczestniczą w dobrze przygotowanych wycieczkach poznając dogłębnie historię, kulturę i walory przyrodniczo-krajobrazowe Roztocza.¹⁵

Edukacja regionalna prowadzona jest w tomaszowskich szkołach jak Gimnazjum nr 1, Gimnazjum nr 2, "mała trójka", gdzie nauczyciele i pasjonaci Jolanta Piotrowska, Joanna Majdańska, Agnieszka Klimecka-Krawczyk, Małgorzata Korzeniowska-Witt, Krzysztof Wronka, Andrzej Gromek, Mirosław Piotrowski i Anna Woś oraz Elżbieta Skórzyńska podejmują organizowanie konkursów, wycieczek, plenerów dla poznania małej ojczyzny, wystaw fotograficznych i malarskich, spotkań z regionalistami, przygotowują inscenizacje, gromadzą prace laureatów, dokumenty, materiały multimedialne, opracowują wydawnictwa a w Gimnazjum nr 2 została założona Izba Regionalna.¹⁶

Ważną rolę w popularyzacji wiedzy regionalnej odgrywa tomaszowski Uniwersytet Trzeciego Wieku, gdzie seniorzy nie tylko upowszechniają swe doświadczenia młodzieży w formie bezpośredniego przekazu międzypokoleniowego w ramach realizowanych projektów, ale m.in. publikują wspomnienia na łamach czasopisma „Tu i Teraz” oraz organizują wykłady, spotkania z regionalistami i wycieczki.¹⁷

Z kolei jednostką instytucjonalną propagującą wiedzę regionalną jest miejscowe Muzeum im. dra Janusza Petera organizujące m.in. lekcje muzealne, wystawy stałe i czasowe, podejmujące samodzielnie edycje dzieł naukowych i artykułów traktujących o dziejach miasta i powiatu. Pracownicy tej placówki, obchodzącej półwiecze istnienia, gromadzą i opracowują zbiory a swą działalnością przybliżają mieszkańcom historię małej ojczyzny. Ostatnio z dużym zainteresowaniem spotkała się pamiątkowa edycja serii pocztówek dokumentujących czas wojny i okupacji w Tomaszowie, wydana przez Muzeum we współpracy z Lokalną Organizacją Turystyczną.¹⁸ Poważną

w Tomaszowie im. Tomasza Zamoyskiego z dnia 14 listopada 2011 r. ponadto protokoły i sprawozdania z przeprowadzonych konkursów.

¹⁵ Kronika Dyskusyjnego Klubu Książki przy MBP w Tomaszowie, wpisy z dnia: 6 IV 2001, 2 IX 2009, 16 IV 2010, 9 IX 2011, 6 X 20012.

¹⁶ Erte, *Jubileuszowy Turniej Wiedzy Historycznej*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 12, 17 VI 2005, s. 7, por. A. Kozyra, *Zbieramy plony konkursów*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 10, 26 V 2006, s. 6.

¹⁷ M. Bury, *Spotkanie w turówce*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 12, 17 VI 2005, s. 7.

¹⁸ Erte, *20 lat badań na Grzędzie Sokalskiej*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 22, 30 X 2009, s. 10.

rolę inspirująco-organizacyjną w edukacji regionalnej odgrywa Tomaszowski Dom Kultury promujący twórczość ludową w programach odbywających się tu występów zespołów artystycznych i teatralnych, wystawach jak i wydawnictwach, przy czym na szczególne uznanie i uwagę zasługuje cykl 50 Wieczorów Prowincjonalnych autorstwa Zdzisławy Kapicy. Ponadto godzi się zauważyć rolę TDK w dokumentowaniu różnego rodzaju uroczystości i imprez lokalnych jak i organizację Dni Tomaszowa i Jarmarku Ordynackiego, gdzie promowani są artyści i twórcy ludowi.

Rolę nie do przecenienia w edukacji regionalnej odgrywa gazeta samorządowa „ReWizje Tomaszowskie” , już od pierwszych numerów ściśle związana z TTR a to za sprawą zamieszczenia na jej łamach raz w miesiącu „wkładki historycznej” zapoczątkowanej przez WW Bednarskiego a obecnie tematyka historyczna także bardzo często gości w jej treści.¹⁹

Swój udział w regionalizmie mają także tomaszowscy harcerze corocznie organizujący Rajd Żołnierzy Września a ponadto uczestniczący w spotkaniach z weteranami i członkami TTR, organizujący wystawy jak np. z okazji 90-lecia ZHP w Tomaszowie, spotkania z seniorami ZHP, zdobywający informacje nt. poległych żołnierzy WP, ubiegający się o imiona patronów dla drużyn i podejmujący kwesty na rzecz restauracji pomników. Cenny jest także wkład w działalność regionalną strzelców Jednostki Strzeleckiej 2019. Biorą oni aktywny udział w organizacji rekonstrukcji bitew 1939r. pod Tomaszowem, uczestniczą w uroczystościach patriotyczno-religijnych. Ponadto z pietyzmem kultywują przedwojenne tradycje żołnierzy WP, objęli patronat nad weteranami walk Września 1939r. i opiekę nad Izbą Pamięci Terroru Komunistycznego.²⁰

Kreśląc obraz tomaszowskiego regionalizmu w okresie minionego półwiecza, nie sposób pominąć jego szeroko pojętych tradycji jak i historii z prawdziwym pietyzmem kultywowanych od szeregu już lat przez, pp. Annę i Zbigniewa Turów, którzy są posiadaczami prywatnego skansenu w Majdanie Górnym. Właściciele nadal urządzają go, wciąż wzbogacają i uzupełniają posiadane zbiory o nowe, różnorodne zabytkowe przedmioty i narzędzia a przy tym obiekt ten żyje, ponieważ jest udostępniany na różnego rodzaju imprezy i organizowane w nim spotkania o charakterze kulturalnym, artystycznym i edukacyjnym. Ponadto niejednokrotnie pp. Turowie znacząco wspierają i włączają się do organizacji uroczystości i imprez o zasięgu i znaczeniu nie tylko lokalnym.²¹

Z kolei na szczególne uznanie w zakresie działalności regionalnej zasługuje indywidualna inicjatywa podjęta przez p. Marka Rybickiego, który zajął się nie tylko aktywizacją regionalistów w Tyszowcach, ale zorganizował rajd

¹⁹ A. Struzik, *Barwy Roztocza*, „ReWizje Tomaszowskie” nr 22, 30 X 2009, s. 9.

²⁰ *Wed Pamięci ofiar totalitaryzmu*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 24, 13 XI 2010, s. 10.

²¹ M. Bury, *Nie trzeba jechać daleko*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 14 15 VIII 2005.

konno taborowy szlakami walk 1939r., doprowadził do oznakowania tablicami informacyjnymi miejsc bitew tomaszowskich oraz odbywa spotkania z uczniami miejskich szkół upowszechniając wiedzę regionalną.²² Podstawowe zadania TTR ujęte w statucie to kultywowanie tradycji historycznych, pogłębianie wiedzy i popularyzacja osiągnięć regionu, troska o rozwój miasta i powiatu, poszerzanie znajomości na temat walorów turystycznych i kulturalnych Ziemi Tomaszowskiej. Zadania te przewijały się w działalności zarówno Związku Tomaszowian powstałego w 1920r. a następnie Związku Tomaszowian Ziemi Lubelskiej, którego godnym kontynuatorem i spadkobiercą od 1962 r. jest Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne.

20 marca 2012 roku podczas zebrania TTR zostały powołane władze Towarzystwa na kolejną kadencję na czele z Januszem Brodowskim reprezentującym wymianę pokoleniową. Wytyczone przez nowy Zarząd kierunki działania, uzyskanie wpisu do KRS, kontynuowanie sprawdzonych już form aktywności jak i wzbogacenie ich o twórcze formuły i elementy programu realizacji, z zachowaniem ścisłej współpracy z samorządem miasta, organizacjami, instytucjami i stowarzyszeniami, stwarzają nowe możliwości i perspektywy funkcjonowania TTR w następnych latach.

²² Erte, *Żywa lekcja historii*, „ReWizje Tomaszowskie”, nr 4, 19 II 2010, s. 11.